

In eigen woorden

Liederen over de ervaring van slavernij en vrijheid

Een van de moeilijkste aspecten aan het lesgeven over het slavernijverleden is het overbrengen van het verhaal van de slachtoffers. Want hoe beschrijf je de realiteit van mensen die dat niet zelf konden? Archiefstukken uit de koloniale periode getuigen slechts van het administratieve en juridische systeem. Deze documenten dien je 'tegen de draad in te lezen' om enig zicht te krijgen op de leefwereld van mensen in slavernij. Een onderbelichte bron van informatie zijn liederen.

Valika Smeulders
werkt bij het KITLV en
het Rijksmuseum.

Het gebruik van orale bronnen in de geschiedschrijving is nog weinig ingeburgerd. Geschreven bronnen worden vaker als betrouwbaar gezien, omdat deze uit de betreffende tijd stammen. Daar staat echter tegenover dat geschreven bronnen meestal zijn geconstrueerd door een enkele auteur, en zijn vervaardigd binnen een enkele historische context. Orale geschiedenis en literatuur daarentegen bewijzen via de overdracht van generatie op generatie steeds weer relevant te zijn. Verhalenvertellers en muzikanten kiezen er bewust voor deze ervaringen door te geven. In sommige gevallen wordt de tekst door de jaren heen bovendien verrijkt met aanvullende informatie.

Klaagliederen

Vanaf de koloniale periode is door mensen in slavernij een scala aan ervaringen doorgegeven. Dat begint met de ervaring van de ontmenselijking. 'Katibuta manera galinja', werd op Curaçao gezongen, 'slaven zijn als kippen'. Met die vergelijking bezongen mensen de realiteit van het systeem waarin mensen deel uitmaakten van een inventaris en gereduceerd waren tot economische goederen. Het is een klaaglied waarin duidelijk doorklinkt hoe het moet voelen om, anders dan voor andere mensen gold, geen enkele zeggenschap te hebben over het eigen leven. In het delen van deze ervaring via muziek

vonden de mensen troost. Naast klaagliederen bestonden er vanaf het begin ook werklieden, waarmee mensen tijdens de zware arbeid zichzelf en elkaar afleiding bezorgden en moed inspraken. De gewoonte om tijdens het werken op het veld samen te zingen bestond al in Afrika. In het Caribisch gebied zijn verschillende categorieën werklieden bewaard gebleven, die specifiek horen bij bijvoorbeeld de zaai- of de oogsttijd. Vanaf de twintigste eeuw werden rond deze momenten festivals georganiseerd, waarmee de muziek deel ging uitmaken van het jaarritme van hedendaagse nationale, breed gedragen festiviteiten.

Functies van muziek

De muziek die tijdens het werk werd gebruikt, had soms ook een andere functie. In Suriname zijn op deze manier vluchtplannen doorgegeven. De

Europese plantageopzichters waren soms niet in staat om talen, gesproken door mensen die uit verschillende delen van Afrika naar de Amerika's waren gebracht, te verstaan. Zo konden slaafgemaakten al werkend en zingend onder de neus van de baas plannen maken. Zij overlegden wanneer de kust veilig zou zijn, zoals tijdens de donkere nachten van de nieuwe maan, of wanneer de opzichters wat te vieren hadden en onoplettend zouden zijn. De mensen die konden vluchten en zich vestigden in het binnenland van Suriname worden marrons genoemd. De liederen worden door hen nog altijd gekoesterd. Niet alleen in het Caribisch gebied, ook hier in Nederland werden tot ver in de twintigste eeuw liederen gezongen met een slavernijachtergrond. Ook deze zijn tijdens het werk door slaafgemaakten bedacht en doorgegeven. Niet door de

**Slaafgemaakten
dansen en maken muziek op een plantage in South-Carolina.
Gemaakt door John
Rose, ca. 1785-1795.**

slaafgemaakten op het veld, maar door de vrouwen die in huis bij de slaveneigenaar moesten werken. Hun functies varieerden van huishoudster tot kok en kindermisje. De kindermisjes leerden aan jonge Europese kinderen liedjes als *Ozewiezewoze* en *Iene miene mutte*. Via deze kinderen reisden de liedjes mee naar Europa, waar ze nu deel uitmaken van het Nederlandse erfgoed. De oorsprong van deze liedjes is achterhaald dankzij de analyse van de ontwikkeling van talen in de trans-Atlantische driehoek.

Hoop

Zolang mensen in slavernij werden gehouden, heeft er hoop bestaan op het ontkomen aan of het beëindigen van het systeem. In Nederland bestond tijdens de koloniale periode geen slavernij. Slaafgemaakten die met hun 'eigenaar' meereisden naar Nederland, waren hier in principe vrij. Dat betekende echter wel dat zij hun weg moesten vinden in het juridische systeem. Zonder een notarieel document dat hun vrijheid aantoonde, werden zij immers nog steeds gezien en behandeld als slaaf, omdat in het koloniale systeem huidskleur en knechtschap aan elkaar gekoppeld waren. Om je recht te halen was dus een goede algemene ontwikkeling, waaronder talenkennis, vereist. Dit is terug te horen in een Curaçaos lied waarin gezongen wordt over het reizen naar Nederland en het beheersen van Papiaments, Engels en Spaans, maar niet het zo belangrijke Nederlands en Frans. 'Mijn god, als ik naar Nederland ga', *Mi bai Ulanda Ze Welo*, beschrijft dus de hoop om hier vrijheidspapieren te bemachtigen. Hoewel zingen was toegestaan tijdens het werk, werd het in de vrije tijd gereguleerd en zelfs verboden. Het argument dat (tot in de 21ste eeuw!) werd gebruikt om op Curaçao *tambú*-feesten te verbieden, was

dat de muziek onzedelijk zou zijn. 'Opruiend' was een ander oordeel, en dat lag dicht bij de ware reden. *Tambú*-muziek is gestoeld op improvisatie, zoals rappers dat nog steeds doen. Op *tambú*-feesten spraken zangers en feestgangers, die als koor hun woorden onderstreep-ten, zich uit over de samenleving vanuit het perspectief van mensen in slavernij. Zo werd de onrechtvaardigheid van het systeem bekritiseerd. Dat stond lijnrecht tegenover wat de staat deed. Via het onderwijs bijvoorbeeld werden liedjes opgelegd waarmee mensen dankbaarheid werd aangeleerd. Dankbaarheid aan koning Willem III, die hun in 1863 de vrijheid zou hebben geschonken. Tijdens openbare vieringen werden deze aangeheven. In besloten kring echter werd een geheel andere toon aangeslagen. Uit het volgende lied blijkt dat mensen de vrijheid niet zagen als een gunst van bovenaf, maar als een grondrecht. Met humor en ironie werd gezongen over een triomf van onderaf:

*Vrijheid, gelijkheid
Mijn meester kan mij niet meer
in de boeien slaan
Vrijheid, gelijkheid
Mijn meester kan mij niet meer
slaan
Vrijheid, gelijkheid
De meesters zal haar eigen
borden wassen
Vrijheid, gelijkheid
De meester zal zijn eigen po
wassen*

Krachtelixer

Met 'vrijheid, gelijkheid', werd verwezen naar het motto van de Franse en de Haïtiaanse revoluties zeventig jaar eerder, die op Curaçao werden aangegrepen voor een eigen vrijheidsstrijd onder leiding van Tula. In een ander lied wordt tevens koningin Victoria aangeroepen en daarmee gerefereerd aan de Engelse afschaffing van de slavernij in 1848. Zo laat de orale geschiedenis zien dat slaafgemaakten door de eeuwen heen

veel beter op de hoogte waren van de wereldwijde politieke ontwikkelingen dan nu vaak wordt aangenomen. Met het aaneenrijgen van de Haïtiaanse vrijheid en de afschaffing in Engels gebied, getuigt het lied van het bewustzijn van de lange weg die slaafgemaakten moesten gaan voor de Nederlandse slavernij uiteindelijk werd beëindigd.

Ook na de afschaffing bleef onrecht een thema dat werd becommentarieerd via muziek. Op Curaçao is lang een systeem in stand gehouden dat de bewegingsvrijheid van oud-slaafgemaakten en hun nazaten aanzienlijk beperkte. Zij mochten het landgoed van hun voormalige eigenaar niet verlaten, zelfs niet om elders op het eiland te kunnen werken.

*Ik ga aan de heer Meneer vragen
Of het rechtvaardig kan zijn
Dat ik mijn geit heb
En dan niet het recht heb
Hem te zoeken
Telele telela*

Via muziek krijgen we zicht op een lang doorleefde realiteit, die in de Nederlandse geschiedschrijving nog nauwelijks ruimte heeft gekregen. Een realiteit die ver voorbijgaat aan slachtofferschap, maar spreekt van veerkracht, doorzettingsvermogen, politiek bewustzijn en *agency*. Tegelijkertijd zullen jongeren, ongeacht hun afkomst, ook zichzelf herkennen in het gebruik van muziek als troost, als krachtelixer, als bindmiddel, als geheimtaal, als protest en vrijheidskreet. ■

Literatuur

Allen, R. M. (2007). *Di ki manera? A social history of Afro-Curaçaoans, 1863-1917*. Proefschrift Universiteit Utrecht.

Martinus, E. F. (1996). *The kiss of a slave. Papiamentu's West African Connections*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

Rosalía, R.V. (1997). *Tambú. De legale en kerkelijke repressie van Afro-Curaçaose volksuitingen*. Zutphen: Walburg Pers.